

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 612

Höstterminen 2006

Behövs det kommunala uppföljningsansvaret?
*– Tjänstemäns syn på uppföljningsansvaret och avhopp från
gymnasieskolan i Helsingborgs kommun*

**Författare: Kati Fastman
Nina Solin
Handledare: Katarina Hollertz**

ABSTRACT

The number of young people that graduate from upper secondary education has decreased while a growing number of young people are in an outside position in the sense that they neither work or study or have any other known occupation. In addition to this the labour market has gone through changes, which has brought difficulties for some groups to establish themselves on to the labour market. One of the groups that have been affected by this is the young people. As an answer to the increasing number of young people in an outside position, a new law was introduced on the 1st of July 2005. The law is called (kommunala uppföljningsansvaret) and it stands for the municipality's responsibility to follow up on young people between the age of 16-19 years that is not enrolled in any upper secondary school and that does not have any other known occupation.

The purpose of this essay has been to examine how the responsible administrations in Helsingborgs municipality view their responsibility to follow up young people between the ages of 16-19 years and the practical application of the law, and also if they can see any risks with not following up on young people in that age span. Furthermore we wanted to examine if they could see any consequences with dropping out from upper secondary school and possible reasons to why some students chose to do this.

We chose to do a qualitative study based on eight interviews with employees that through their work comes into contact with (uppföljningsansvaret) or students in upper secondary school or students that have dropped out. We came to conclusion that all the employees we interviewed saw a need for (uppföljningsansvaret) to prevent young people from ending up in an outside position, which they could see clear risks for. Today Helsingborgs municipality doesn't have a fixed plan as to how (uppföljningsansvaret) is going to be fully organised. When it comes to dropping out from upper secondary school our interviewed employees saw consequences foremost in risks of ending up in an outside position but also decreased chances in competing in the labour market. A market that is already difficult for young people as it is.

FÖRORD

Inledningsvis vill vi tacka våra intervjupersoner som varit mycket tillmötesgående och tagit sig tid för våra intervjuer. Utan er medverkan hade inte uppsatsen varit möjlig att genomföra.

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare, Katarina Hollertz, som under hela uppsatsen funnits där med goda råd och stöd. Speciellt under perioder då det kändes som att vi kört fast så kom hon med idéer som fick oss att se på uppsatsen på ett annat sätt och hitta fokus.

Till sist skulle vi vilja tacka varandra för ett gott samarbete. Trots sena kvällar och helger i skolan då vi haft svårt att se en färdig uppsats så har det ändå blivit många goda skratt och diskussioner kring vårt ämne. Vi skulle även vilja passa på att tacka våra nära och kära för de ”orkat” höra på vårt prat om uppsatsen.

Kati Fastman och Nina Solin

Helsingborg, januari 2007

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	2
FÖRORD	3
1. INLEDNING.....	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar.....	7
1.4 Centrala begrepp.....	7
1.5 Fortsatt framställning	7
2. METOD.....	8
2.1 Tillvägagångssätt.....	8
2.2 Urval	9
2.3 Databearbetning	10
2.4 Metodval	10
2.5 Källkritik	11
3. BAKGRUND	12
3.1 Arbetsmarknadens förändring	12
3.2 Unga utanför.....	13
3.3 Kommunala uppföljningsansvaret.....	15
3.4 Gymnasieskolans uppbyggnad.....	15
4. TIDIGARE FORSKNING	16
4.1 Gymnasieutbildnings betydelse för inträdet på arbetsmarknaden	16
4.2 Orsaker till avhopp.....	18
5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	21
5.1 Skolans manifesta och latenta funktioner	21
5.2 Foucaults begrepp diskurs, makt, normalisering och disciplinering	22
5.3 Marginalisering	23
6. PRESENTATION AV EMPIRI	25
6.1 Helsingborgs kommun	25
6.1.1 Bildningsnämnden	25
6.1.2 Utvecklingsnämnden.....	25
6.1.3 Socialförvaltningen	26
6.2 Det praktiska uppföljningsansvaret i Helsingborgs kommun.....	26
6.2.1 Skolans ansvar när en elev avbryter sina studier	26
6.2.2 Bildningsnämndens uppföljningsansvar	28
6.3 Tjänstemännens syn på uppföljningsansvaret.....	29
6.3.1 Tjänstemännens syn på varför ungdomar i gruppen 16-19år är viktiga att följa upp	30
6.4 Gymnasieskolan	31
6.4.1 Finns det några risker med att avbryta sina gymnasiestudier enligt intervjupersonerna?.....	31

6.4.2 Gymnasieutbildningens betydelse för tillträdet på arbetsmarknaden enligt intervjupersonerna.....	32
7. ANALYS.....	33
8. SLUTDISKUSSION	37
9. REFERENSLISTA	41
9.1 Litteratur	41
9.2 Lagstiftning	43
9.3 Internet	43
10. BILAGOR.....	44
10.1 Intervjuguide (Bilaga 1).....	44

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Enligt rapporten *"Underprestation i skolan"* har andelen elever som avslutar gymnasieskolan med erhållet slutbetyg minskat stadigt sedan mitten på 1990-talet. Den genomsnittliga andelen som fått ett slutbetyg inom fyra år efter påbörjat gymnasieprogram har legat på 73 %. Bland elever på IV-programmet har andelen legat på 20 % (Åslund, 2006). Samtidigt har andelen unga utanför i åldern 16-19 år ökat enligt SOU-rapporten *"Unga utanför"* (2003:92). Utöver detta har även arbetsmarknaden genomgått förändringar och det är inte idag helt enkelt att få ett arbete. Den 1 juli 2005 kom ett skärpt ansvar för kommunerna att följa upp ungdomar mellan 16-19år som inte går i gymnasieskolan. I en artikel som vi läste i Dagens nyheter som publicerades 19 oktober, 2006 framkom att mer än hälften av Sveriges kommuner saknar en handlingsplan för hur uppföljningsansvaret skall se ut. Mot bakgrund av detta blev vi intresserade av hur man i Helsingborgs kommun ser på uppföljningsansvaret samt gymnasieavhopp och om detta har några konsekvenser. Anser man inom kommunen att ett uppföljningsansvar behövs eller ses det som en överflödigt åtgärd då gymnasieskolan trots allt är frivillig skolform? Eller kan man se några risker med att inte följa upp ungdomar som omfattas av uppföljningsansvaret? Vi tycker att detta är ett intressant område att undersöka då andelen gymnasieavhopp ökat samt att det finns ett ökande antal unga som står utanför studier och arbetsmarknad. Vi vill därför undersöka hur olika aktörer inom Helsingborgs kommun ser på sitt uppföljningsansvar samt avhopp från gymnasieskolan och möjliga orsaker till detta. Vidare vill vi också se hur ansvarsfördelningen ser ut mellan de olika aktörerna när en elev avbryter sina studier.

1.2 Syfte

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur olika berörda aktörer inom Helsingborgs kommun ser på det kommunala uppföljningsansvaret samt om det kan finnas några konsekvenser med att i förtid avbryta sina gymnasiestudier.

1.3 Frågeställningar

- Hur ser ansvarsfördelningen ut då en elev väljer att avbryta sina studier?
- Hur ser den praktiska tillämpningen av uppföljningsansvaret ut?
- Vilka orsaker kan enligt våra intervjupersoner ligga bakom att man väljer att i förtid avbryta sina studier?
- Finns det enligt våra intervjupersoner några konsekvenser med att i förtid avbryta sina studier?
- Varför skall man följa upp ungdomar i åldern 16-19år som omfattas av det kommunala uppföljningsansvaret enligt våra intervjupersoner?

1.4 Centrala begrepp

Ungdom: I vår uppsats inriktar vi oss på ungdomar 16-19år som omfattas av kommunens uppföljningsansvar.

IV-program: Det individuella programmet på gymnasiet.

Utanförskap: Vår definition av utanförskap är då man befinner sig utanför både studier och arbete och inte har någon annan känd sysselsättning.

Kommunala uppföljningsansvaret: Kommunernas lagstadgade ansvar att följa upp ungdomar i åldern 16-19år som inte går i gymnasieskolan och inte heller har någon annan känd sysselsättning. Ansvaret omfattar inte de ungdomar som fullföljt sin gymnasieutbildning.

Avhopp från gymnasieskolan: Vår definition av avhopp är då en elev helt avbryter sina studier.

1.5 Fortsatt framställning

I första kapitlet presenteras problemformulering, syfte och frågeställning samt centrala begrepp. I det andra kapitlet beskrivs hur vi gått tillväga för att genomföra vår uppsats. I tredje och fjärde kapitlet följer en inledning och bakgrund till vårt ämne samt en genomgång av tidigare forskning som gjorts kring avhopp från gymnasieskolan. I kapitel fem redogör vi för våra teoretiska

utgångspunkter som vi skall använda i analysen av vårt empiriska material. I kapitel 6 och 7 presenteras empirin samt vår analys av denna. I sista kapitlet följer slutligen vår slutdiskussion.

2. METOD

2.1 Tillvägagångssätt

För att genomföra vår undersökning så kontaktade vi tjänstemän i Helsingborgs kommun som genom sitt arbete kommer i kontakt med ungdomar som antingen går i gymnasieskolan eller ungdomar som inte påbörjat eller fullföljt sin gymnasieutbildning samt uppföljningsansvaret. Detta skedde antingen via e-mail eller telefon. De fick information om syftet med vår uppsats och blev tillfrågade om de skulle vara intresserade av att ställa upp på en intervju. Samtliga åtta tjänstemän tackade ja till en intervju och plats samt tidpunkt bestämdes. Alla intervjuer ägde rum på intervjupersonernas arbetsplats och varade mellan 40-60 minuter. Totalt genomfördes sju stycken intervjuer då två av de intervjuade tjänstemännen arbetar tillsammans med vissa frågor och därför föredrog att göra intervjun ihop. Intervjuerna var semistrukturerade och vi använde oss av en intervjuguide (se bilaga 1) som utgick ifrån specifika teman som skulle beröras under intervjun. Dock anpassade vi några av frågorna i intervjuguiden beroende på vem vi intervjuade, då vi intervjuat olika yrkesgrupper på olika förvaltningar. Bryman (2002) menar att den semistrukturerade intervjun ger forskaren en möjlighet att ställa följdfrågor som anknyter till något av det som intervjupersonen sagt, det vill säga att intervjuprocessen är flexibel.

Vi upplevde att det var positivt att intervjuerna ägde rum på personernas arbetsplats då de kände sig avslappnade i miljön samt att det var lugnt och utan störande ljud vid intervjutillfällena. Samtliga intervjupersoner blev tillfrågade om det var okej att vi spelade in intervjuerna på diktafon och alla gav sitt samtycke. En nackdel med att använda diktafon kan enligt Trost (1997) vara att intervjupersonerna kan känna sig obekväma vid tanken på att de blir inspelade. Då vi fått samtycke från våra intervjupersoner ansåg vi att spela in intervjun på en diktafon var att föredra då vi kunde koncentrera oss på vad våra intervjupersoner sa. Efter intervjuns slut erbjöds alla en utskrift av intervjun sedan den transkriberats. Detta för att försäkra oss om att vi uppfattat allting rätt samt att erbjuda intervjupersonerna en möjlighet att rätta till eventuella missförstånd. Fyra av åtta intervjupersoner ville ha en utskrift och resterande fyra sa att vi istället skulle höra av oss om

någoting var oklart. Vid alla intervjutillfällen deltog vi båda två och var lika aktiva till att ställa frågor och följdfrågor. Samtliga intervjupersoner tillfrågades om de ville vara anonyma i framställningen, två intervjupersoner önskade detta. Vi beslutade därför att låta samtliga intervjupersoner vara anonyma och istället endast skriva deras yrken samt arbetsplats.

2.2 Urval

Vår utgångspunkt vid valet av intervjupersoner var att de genom sitt arbete kommer i kontakt med ungdomar som antingen går i gymnasieskolan eller ungdomar som inte påbörjat eller fullföljt sin gymnasieutbildning samt det kommunala uppföljningsansvaret. Det åldersspann vår undersökning riktade in sig på var följaktligen ungdomar mellan 16-19 år, som omfattas av uppföljningsansvaret. För att vi skulle få en helhetsbild av hur uppföljningsansvaret fungerar valde vi att intervjua personer inom olika förvaltningar i kommunen. Då vi ville undersöka hur man inom kommunen ser på gymnasieavhopp som fenomen samt hur kommunens uppföljningsansvar praktiskt tillämpas. Av denna anledning ansåg vi att dessa personer var lämpliga att intervjua för att få svar på våra frågeställningar. I inledningsfasen av uppsatsen hade vi först tänkt att både intervjua tjänstemän och ungdomar för att få båda grupper syn på våra frågeställningar. Efter diskussioner och övervägningar valde vi istället att fokusera på en grupp, då vi trodde att det i slutändan skulle bli svårt att få ihop båda grupper utsagor och belysa det på ett bra sätt.

Vi valde vidare att intervjua tjänstemän då vi ansåg att den gruppen skulle vara lättare att få tillgång till. Vi var också intresserade av att undersöka hur de ansvariga aktörerna inom kommunen praktiskt arbetar med det kommunala uppföljningsansvaret och det hade inte ungdomarna kunnat besvara. Helsingborgs kommun valdes för undersökningen eftersom det är mellanstor stad med många gymnasieskolor. För att få reda på vilka personer som är involverade när det gäller uppföljningsansvaret kontaktades verksamhetschefen på Bildningsnämnden i Helsingborgs kommun för vidare hjälp. Denne hänvisade oss sedan vidare till gymnasieintagningen i kommunen som har det praktiska ansvaret för uppföljningen. Från gymnasieintagningen fick vi sedan tips på andra intervjupersoner som kunde vara lämpliga. En intervjuperson fann vi själva via Helsingborgs kommuns hemsida som kontaktades via e-mail. För att få tillgång till våra intervjupersoner användes dels snöbollsmetoden vilket innebär att man

frågar sina intervjupersoner om tips på andra lämpliga personer att kontakta som man tror har kunskaper om det ämne man vill undersöka. Samt ett strategiskt urval vilket innebär att man medvetet väljer ut de intervjupersoner som man tror besitter kunskap om det område man vill undersöka (Johannessen & Tufte, 2003). Våra intervjupersoner är verksamma inom Bildningsnämnden, Utvecklingsnämnden och Socialförvaltningen. De består av två studie- och yrkesvägledare vid individuella programmet på två olika gymnasieskolor, en specialpedagog vid individuella programmet, två studie- och yrkesvägledare på gymnasieintagningen, en verksamhetsansvarig för en nystartad verksamhet som riktar sig mot ungdomar mellan 16-24år som saknar sysselsättning, en enhetschef för ungdomsverksamheten på Arbetscentrum samt en socialsekreterare som fungerar som en länk mellan socialtjänsten och skolan. Vi tog ytterligare kontakt med några andra möjliga intervjupersoner men dessa hänvisade oss till personer som vi redan bokat intervju med och menade att det var dem som var nyckelpersoner. Vi upplevde då att vi intervjuat de personer som har mest kontakt med den målgruppen vi valt att undersöka samt det kommunala uppföljningsansvaret.

2.3 Databearbetning

Efterhand som vi blev färdiga med våra intervjuer så skedde transkribering och utskick av intervjun till de personer som önskat detta. Efter att vi fått ett godkännande av de intervjupersoner som önskat en utskrift så gjorde vi en tematisering av våra utskrifter. Tematiseringen skedde genom en sortering av de frågor vi ställt under intervjuerna. Vi markerade olika teman med olika färger för att lättare kunna urskilja dem. Vi valde ut några teman vi ansåg vara intressanta för vårt syfte och sedan analyserade sedan dem med hjälp av våra teorier och begrepp.

2.4 Metodval

Den kvalitativa forskningsmetoden valdes då vi var intresserade av att få fram hur våra intervjupersoner ser på gymnasieavhopp samt det kommunala uppföljningsansvaret. Bryman (2002) menar att den kvalitativa metoden är användbar då fokus ligger på att få fram hur en individ upplever eller tolkar någonting. Som tidigare nämnts är en fördel med semistrukturerade intervjuer att den ger en möjlighet att ställa följdfrågor i anknytning till någonting som intervjupersonen sagt vilket gör att intervjuprocessen känns flexibel. Begreppen validitet och

reliabilitet används för att se hur datainsamlingen har fungerat. Med validitet menas att man undersökt det man avsett att undersöka och inget annat (Thurén, 1991). För att få en så hög validitet som möjligt är det viktigt att ens forskningsmetod är anpassad efter det man vill få fram med sin undersökning. Eftersom vi ville undersöka hur våra intervjupersoner ser på gymnasieavhopp samt uppföljningsansvaret ansåg vi att den kvalitativa metoden var den metod som bäst lämpade sig för att få fram det vi ville undersöka och inget annat. Vi försökte också utforma frågorna i intervjuguiden så noggrant som möjligt för att de skulle svara mot syftet med vår uppsats. Halvorsen (1992) menar att en nackdel med den kvalitativa metoden är att de fakta man får fram inte är representativ och överförbar på andra enheter än just den man undersökt. Genom att vi använt oss av en kvalitativ metod så kan vi endast redogöra för hur våra intervjupersoner utifrån sin yrkesroll ser på gymnasieavhopp samt uppföljningsansvaret. Vid all forskning är det också viktigt att man tar ställning till begreppet reliabilitet. Reliabilitet innebär att den undersökning man genomfört har en hög trovärdighet och tillförlitlighet. Ett tecken på att en undersökning har hög reliabilitet är att samma metod skall kunna användas av någon annan och de ska då kunna komma fram till samma resultat. Detta kan vara svårt vid kvalitativa studier då faktorer hos intervjuaren såsom kön, ålder och personliga egenskaper kan ha en inverkan på intervjupersonens svar, till exempel de säger det de tror att intervjuaren vill höra. Även intervjumiljön kan spela in (Thurén, 1991). Då den kvalitativa metoden mycket handlar om tolkningar hos oss som författare kan slutsatsen bli en annan hos någon som gjort en likvärdig undersökning som oss. För att säkerställa tillförlitligheten har vi använt oss av intervjupersonernas ord så mycket som möjligt. För att få en så hög reliabilitet som möjligt i vår uppsats har vi försökt så noggrant som möjligt att redovisa alla steg i uppsatsen.

2.5 Källkritik

Den litteratur vi använt oss av har bestått av böcker, rapporter och Internetsidor. Årtalen på böckerna har varit mellan 1991-2006. Vi är medvetna om att de äldre böckerna kan ha information som är inaktuell och har därför försökt att använda oss av nyare böcker. Vi har använt oss av ett flertal rapporter från Skolverket. Då detta är en känd myndighet anser vi att rapporterna kan bedömas vara tillförlitliga. I vårt sökande efter litteratur och tidigare forskning visade det sig rätt snabbt att det inte gjorts någon liknande studie med samma syfte. Därför har vi med litteratur kring varför ungdomar väljer att hoppa av. I vissa fall kan Internetsidor ses som en

osäker källa men då vi använt oss av kända organisationers hemsidor anser vi att de är tillförlitliga.

3. BAKGRUND

3.1 Arbetsmarknadens förändring

I denna inledande del tänkt vi ge en kort beskrivning av arbetsmarknadens förändring och vilken påverkan detta haft på ungdomars inträde i arbetslivet. Vidare tänkte vi kort ta upp begreppet unga utanför samt det kommunala uppföljningsansvaret.

1990-talet var ett decennium som på många sätt var omvälvande för Sveriges del. Sverige drabbades av de högsta siffrorna av arbetslöshet sedan 1930-talet. Nästan fyrtio procent av dem som befann sig i arbetsför ålder år 1991 fick känna av den stora massarbetslöshet som rådde under 1990-talets första år, detta motsvarar ungefär 1 800 000 personer av befolkningen (SOU 2001:53). Två grupper som drabbades särskilt hårt av arbetslösheten var invandrare och ungdomar. För ungdomar skedde en markant ökning och drygt var tredje person i åldern 16- 24 år var arbetslös någon gång under år 1994 (SOU 2000:3).

Enligt SOU's rapport "*Välfärd vid vägskil*" (2000:3) har ungdomar haft en sämre välfärdsutveckling än andra grupper i samhället, och inträdet till arbetsmarknaden och vuxenlivet har blivit alltmer försenat. Förutom yttre faktorer såsom arbetslöshet har också arbetsmarknaden i sig förändrats. Många enklare praktiska arbeten som tidigare kunnat fungera som inträdesbiljett på arbetsmarknaden för ungdomar har försvunnit (Olofsson, 2006). Några av de förändringar som påverkat arbetsmarknaden är bland annat ett ökat krav på *kvalifikationer*. Teknologisk utveckling och förändrade arbetsuppgifter har medfört att kraven på specialisering och spetskompetenser har ökat. Arbetsgivarnas krav på kvalifikationer överstiger vad arbetskraften har att erbjuda (SOU: 2001:53). När den allmänna efterfrågan på arbetskraft minskar, så tvingas människor med en högre utbildning ta arbeten med lägre krav på utbildning och försvårar därmed ytterligare för dem som inte har en avslutad gymnasieutbildning (Olofsson, 2006).

En annan förändring som påverkat arbetsmarknaden är den ökande globaliseringen. En effekt

som globaliseringen medfört är att efterfrågan på okvalificerad arbetskraft i I-länderna i väst har minskat, då sådan arbetskraft och de varor de producerar kan köpas och produceras utanför de rikare länderna. Den utveckling som skett av teknologi och informationsteknik har också erbjudit nya möjligheter inom såväl tillverkning som service. En del arbetsuppgifter kan antingen helt eller delvis automatiseras med hjälp av datorer. Förutom detta har även användningen av datorer effektiviserat många arbetsprocesser som tidigare skötts helt av människor (SOU 2001:53).

Arbetsmarknaden har på detta sätt genomgått förändringar och det har blivit svårare för vissa grupper i samhället att få in en fot och etablera sig på arbetsmarknaden. Som vi tidigare nämnde har ungdomar haft en sämre välfärdsutveckling än andra grupper i samhället, och övergången från skola till arbetsliv är idag inte helt enkel (Lundahl, 2000). Ungdomars inträde på arbetsmarknaden har försenats och försvårats och ett ökande antal ungdomar står helt eller delvis utanför arbetsmarknaden (SOU 2003:92).

3.2 Unga utanför

För att få reda på hur många unga mellan 16-24år som befinner sig "utanför" det vill säga varken studerar, arbetar eller söker arbete, genomförde regeringen en utredning under år 2003 som fick namnet "*Unga Utanför*" (2003:92). I utredningen framkom att antalet 16-24 åringar som befinner sig utanför studier och arbete och inte har någon annan känd sysselsättning har ökat markant under 1990-talet. En kraftig ökning har också skett i åldersgruppen 16-19 år. Enligt utredningen var det ca 70 000 ungdomar i åldern 16-24 år som befann sig utanför i hela landet år 2001. Av dessa uppskattades ca 25 000- 30 000 ha tydliga problem med att etablera sig på arbetsmarknaden. Enligt en undersökning som Bildningsnämnden i Helsingborg genomförde år 2005, kom man fram till att det idag i Helsingborg finns uppskattningsvis 327 ungdomar i ålder 16-19år som är "utanför" av dessa är det cirka 170 ungdomar som man inte vet någonting om. Denna grupp kan sägas befinna sig i ett absolut utanförskap (Helsingborgs Navigatorcentrum, 2006).

I utredningen "*Unga utanför*" ges två definitioner av utanförskap, absolut utanförskap och något man benämner som gråzon. Med ett absolut utanförskap menas att man varken studerar, arbetar eller har någon form av känd sysselsättning och saknar kontakter med det offentliga samhället.

De som befinner sig i gråzonen har kontakter med samhällssystemen men är inte etablerade på arbetsmarknaden. Det är vanligt att en person växlar mellan att vara i gråzonen och i absolut utanförskap. En ungdom kan ha sporadiska kontakter med till exempel arbetsförmedlingen och socialtjänst och detta medför att utanförskapet växlar mellan gråzon och ett absolut utanförskap (SOU 2003:92). I utredningen menar man att det är viktigt att försöka fånga upp ungdomar som befinner sig i ett utanförskap, då arbetslöshet i unga år har betydelse för individens framtida etablering på arbetsmarknaden. Vidare menar man att ungdomar utan arbetslivserfarenhet och en kortvarig utbildning riskerar att ha sämre förutsättningar för sitt inträde i arbetslivet. Detta kan medföra problem när det gäller den egna försörjningen, då man istället kan bli beroende av bidrag eller sina föräldrar för sitt uppehälle.

När det gäller antalet unga som befinner sig utanför anser vi att det är viktigt att nyansera begreppet utanförskap. Som ung kan man växla mellan olika kortare arbeten och varva detta med studier. Vissa unga åker också utomlands för att studera eller arbeta. Det kan vara en period i livet då man inte har en fast etablering på arbetsmarknaden. Vi menar att det inte alltid behöver finnas problem i bakgrunden eller att alla utan en fast sysselsättning riskerar att hamna i ett problematiskt utanförskap. Unga som befinner sig "utanför" är inte en homogen grupp. Det som tycks bli ett problematiskt utanförskap är då den unge varit utanför under en längre tid och inte finner någon sysselsättning, eller då det finns andra faktorer i den unges livssituation som har en negativ inverkan. Det är självfallet viktigt att försöka att fånga upp ungdomar som befinner sig i ett utanförskap, men det är också viktigt att nyansera begreppet utanförskap och inte se alla unga utanför som en homogen grupp.

I utredningen "*Unga Utanför*" (SOU 2003:92) konstaterades att samhället måste lägga ner mer resurser på att tidigare fånga upp ungdomar som är i riskzonen för ett utanförskap men också att hitta nya former för arbetet med unga. En av åtgärderna som vidtagits är ett ökat ansvar för kommunerna att följa upp ungdomar mellan 16-19 år som inte har någon känd sysselsättning. Detta ansvar benämns som det kommunala uppföljningsansvaret.

3.3 Kommunala uppföljningsansvaret

Skollagen trädde i kraft den 1 juli 1986. Då innehöll lagen en uttrycklig bestämmelse om hemkommunens skyldighet att hålla sig informerad om hur ungdomar är sysselsatta (Prop. 2004/05:2). Det uttryckliga ansvaret togs bort 1992 då kommunerna blev skyldiga att erbjuda gymnasieutbildning i form av specialutformade eller individuella program för de ungdomar som inte antagits till något nationellt program i gymnasieskolan eller som avbrutit en sådan utbildning (5 kap. 13§ skollagen). Förändringen innebar att alla skulle erbjudas en gymnasieutbildning inom den gruppen. Kommunernas uppföljningsansvar var inte tänkt att tas bort utan skulle istället vara en integrerad del i verksamheten. År 2002 undersökte Skolverket vilka åtgärder kommunerna vidtagit för de ungdomar som valt att inte gå i gymnasieskolan. Det visade sig då att lagstiftningen var otydlig och att ungdomar behandlades olika beroende på hur hemkommunen tolkat bestämmelsen (Skolverket 2006). Vidare hade borttagandet av bestämmelsen i skollagen gjort att kommunerna uppfattade reglerna som otydliga (SOU 2003:92).

Riksdagen fattade i oktober 2004 ett beslut om ett återinförande av ett skärpt uppföljningsansvar för kommunerna. Syftet med det förtydligade ansvaret var att kommunerna skulle kunna erbjuda ungdomar en bättre individuellt anpassad gymnasieskola men också andra lämpliga åtgärder som antingen skall leda till arbete eller studier. Lagändringen trädde i kraft 1 juli, 2005 (Stockholm Stad, 2006). Bestämmelsen återfinns i 1 kap. 18 § Skollagen:

"En hemkommun skall löpande hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen som fullgjort sin skolplikt men som inte fyllt 20 år är sysselsatta, i syfte att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder. Kommunernas skyldighet enligt första stycket omfattar inte de ungdomar som genomför eller har fullföljt utbildning på nationella eller specialutformade program i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan eller motsvarande utbildning. Regeringen eller den myndighet som bestämmer, får meddela föreskrifter om den behandling av personuppgifter som är nödvändiga för att kommunen skall kunna genomföra sin skyldighet enligt första stycket."

3.4 Gymnasieskolans uppbyggnad

Sedan 1991 är alla gymnasieprogram treåriga, 1992 infördes också det individuella programmet, IV (SOU 2001:53). IV-programmet är till för de ungdomar som saknar behörighet att söka till gymnasieskolans nationella eller specialutformade program. Att sakna behörighet innebär att man

inte har godkänt i grundskolans kärnämnen såsom svenska, matematik och engelska (SOU 2003:92). Alla kommuner i Sverige har en skyldighet att erbjuda gymnasieutbildning till alla elever som avslutat grundskolan. Gymnasieskolan är en frivillig och avgiftsfri skolform. Till och med det första kalenderåret när man fyller 20 år har man rätt att påbörja gymnasieutbildning, efter det finns det en möjlighet att genomgå en gymnasial vuxenutbildning, Komvux. Sedan år 2000 finns det 17 olika nationella program. De olika programmen syftar till att ge eleverna en bred basutbildning samt behörighet för fortsatta studier inom högskola eller universitet. I samtliga program finns det åtta olika kärnämnen dessa är: engelska, idrott & hälsa, estetisk verksamhet, matematik, engelska, svenska, religionsvetenskap och samhällskunskap. Tillsammans omfattar kärnämnen 750 gymnasiepoäng och alla ska läsa dem oavsett vad man går för program. Sedan finns det karaktärsämnen som ger varje program sin karaktär till exempel om man läser fordonsprogrammet så är till exempel ”fordonskunskap” ett av dem. Regeringen fastställer vilka karaktärsämnen som ska vara gemensamma i ett program. Ett specialutformat program är ett program då man kombinerar karaktärsämnen från olika program till ett specialutformat program (www.skolverket.se).

4. TIDIGARE FORSKNING

4.1 Gymnasieutbildnings betydelse för inträdet på arbetsmarknaden

Den tidigare forskning som gjorts kring gymnasieavhopp inriktar sig främst på olika konsekvenser av att inte ha en gymnasieutbildning, vilka orsaker som ligger bakom att man avbryter sin gymnasieutbildning, samt utbildningens betydelse för etableringen på arbetsmarknaden.

Idag är det nästan inga ungdomar som går ut i arbetslivet direkt efter grundskolan utan de allra flesta ungdomar fortsätter vidare till gymnasieskolan. Men en liten andel av ungdomarna påbörjar aldrig någon gymnasieutbildning eller avbryter sina studier i förtid. Enligt studien ”*Underprestation i skolan*” (Åslund, 2006) som genomförts vid Centrum för Klinisk forskning i Västerås, har andelen elever som avslutar gymnasieskolan med erhållet slutbetyg minskat stadigt sedan mitten på 1990-talet. Åslund har undersökt Skolverkets rapporter och enligt dessa siffror har den genomsnittliga andelen som erhållit ett slutbetyg, inom fyra år efter påbörjat gymnasieprogram legat på 73 %. Bland elever på IV-programmet har andelen som erhåller

slutbetyg från gymnasieskolan inom fyra år från påbörjade studier legat på 20 %.

Har då en avslutad gymnasieutbildning någon betydelse vid inträdet och etableringen på arbetsmarknaden? Tidigare studier har visat på att de som saknar en gymnasieutbildning är överrepresenterade när det gäller arbetslöshet och risker för att hamna i ett utanförskap (Olofsson, 2006). Detta bekräftas även i studien *"Arbetsmarknaden för personer som avbrutit sina gymnasiestudier"* som genomförts av Arbetsmarknadsstyrelsen (2003), där man menar att ungdomar som inte gått gymnasieskolan, eller som i förtid avbrutit sina studier, är arbetslösa längre tid än de som har en slutförd gymnasieutbildning. För att konkurrera på arbetsmarknaden idag ställs som tidigare nämnts alltmer krav på utbildning och kunskaper, och ungdomar utan en gymnasieexamen befinner sig i en ojämlik position i jämförelse med högre utbildade konkurrenter. Svårigheterna med att få ett arbete på en arbetsmarknad som i allt högre grad ställer krav på en utbildning, kan illustreras av detta citat som kommer från en ungdom som intervjuats i samband med utredningen *"Unga Utanför"* (SOU 2003:92).

"Jag har varken gymnasium, ingen arbetslivserfarenhet, inget körkort, ingenting... Så det finns inte så mycket att skryta om så det är lite svårt." (Kalle 19 år)

Ett annat synsätt som förts fram är att gymnasieutbildningen inte har en helt avgörande betydelse för ungas chanser på arbetsmarknaden. Istället menas att en ofullständig utbildning snarare begränsar vilken typ av arbeten man kan få, och ens vidare möjligheter. Murray (1994) menar att ungdomar utan gymnasieutbildning i högre grad har det svårare på arbetsmarknaden men att det inte är avhängigt deras korta utbildning eller att alla ungdomar som saknar en gymnasieutbildning har samma problem. Istället kan detta hänga samman med vad som i övrigt utmärker gruppen. Ju problemtätare gruppen är under utbildningstiden desto högre risk för att denna skall utgöra en riskgrupp även senare.

Enligt rapporten *"Fritt Inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet"* som givits ut av Valfördrådet (Åslund et al, 2006), menar författarna att bland dem som inte avslutat sin gymnasieutbildning finns de som har tydliga problem att etablera sig på arbetsmarknaden men att detta i sig inte bara behöver bero på avsaknaden av en gymnasieutbildning eller att de kan

lösas genom ett ökande deltagande i gymnasieutbildning. Synen på ungdomars etablering i arbetslivet och ungdomars arbetslöshet kan enligt Murray (1994) delas upp i två olika uppfattningar. I den ena betonas vikten av utbildning och kunskaper. Inom denna syn ser man på ungdomsarbetslöshet som delvis ett utbildnings problem. Ungdomar saknar de kvalifikationer som efterfrågas på arbetsmarknaden och är därför i högre grad arbetslösa än äldre. Satsning på utbildning blir därför en viktig insats för att hjälpa ungdomar ut i arbetslivet och att öka deras chanser till ett yrkesliv med mera valfrihet. Enligt detta synsätt har ungdomar som saknar gymnasieutbildning sämre förutsättningar på arbetsmarknaden och de riskerar att konkurreras ut av ungdomar med högre utbildning. Inom den andra uppfattningen förklaras ungdomsarbetslöshet som ett konjunktur problem. Arbetslösheten beror i första hand inte på att unga saknar utbildning, utan en låg efterfrågan på arbetskraft och färre arbetstillfällen. Murray (1994) refererar i sin bok till Wadensjö som menar att svårigheterna för de ungdomar som saknar gymnasieutbildning inte bara handlar om att de har en kort utbildning utan att de är nytillträdande på arbetsmarknaden och att ungdomar i denna grupp oftare har ytterligare problem. Inom detta perspektiv menas vidare att ungdomar får sina produktiva kvalifikationer i arbetslivet och inte i skolan. Unga som tidigt kommer ut i arbetslivet får lära sig att ta ansvar tidigare vilket gör att de utvecklas snabbare i sin vuxenroll än vad jämnåriga som är kvar i skolan gör. Utbildning betonas inom denna uppfattning inte lika starkt utan efterfrågan på arbetskraft avgörs av andra faktorer. Synen på vad som är viktigt för ungdomars etablering på arbetsmarknaden betonas alltså på olika sätt inom dessa båda inriktningar. I Sverige har den rådande synen mest dominerats av vikten av utbildning och mycket kraft har därför lagts på utbildningslinjen (Murray, 1994).

4.2 Orsaker till avhopp

När det gäller tidigare forskning kring möjliga orsaker till gymnasieavhopp så finns en del rapporter och utredningar gjorda kring ämnet. Enligt studien *"Arbetsmarknaden för personer som avbrutit sina gymnasiestudier"* (Arbetsmarknadsstyrelsen, 2003) kan några av orsakerna till att man väljer att avbryta sina studier vara felaktigt linjeval, bristfällig trivsel, stress, koncentrationssvårigheter och personliga problem av olika slag. Skolverket gav 1995 ut rapporten *"Studieavbrott och mindre studiekurs i gymnasieskolan"*. Rapporten är baserad på intervjuer med 143 elever som avbrutit sina studier eller valt en mindre studiekurs. Mindre studiekurs innebär att man väljer bort något ämne så att man inte har lika många ämnen att

fokusera på. Ett av de resultat man kom fram till var att de intervjuade ungdomarna upplevde problem när de väl var på plats i gymnasieskolan, trots att de kommit in på den utbildning som de valt i första hand. Förklaringen till deras avhopp ligger i undervisningssituationen och skolan enligt dem själva.

Det har även visat sig i en undersökning som Skolverket gjort ”Attityder till skolan, skolbilsundersökningen 1993/94” att det i första hand inte är föräldrarnas utbildningsnivå, elevens kön, bostadsort eller etniska bakgrund som avgör hur man upplever sin skolsituation utan det är istället hur själva skolan och utbildningen i sig fungerar för den enskilde eleven. Något som ungdomarna upplevde var bland annat att de hade för lite inflytande i undervisningen till exempel att de inte fick bestämma sin studietakt. På det viset ansåg en del av de intervjuade eleverna att de halkat efter vilket gjort det svårt att komma igen. Omnämnda elever hade inte tagit upp problemet med sin lärare eller rektor. De blev istället hänvisade att diskutera sitt problem med syokonsulenten. Lösningen som skolan erbjudit var att de istället skulle börja på individuella programmet eller en mindre studiekurs. Det andra alternativet för de intervjuade ungdomarna var att de skulle försöka gå kvar i skolan eller helt enkelt sluta. En slutsats som framkom i studien var att skolan upplevdes som strikt och rigid och inte anpassad efter individens behov. Eleverna menade även att skolans personal hade inställningen att gymnasieskolan är frivillig och det är ungdomarna som skall anpassa sig till skolan. Här kan man alltså se att de intervjuade eleverna tycktes uppleva att det var skolan som var grunden till deras studieproblem. Skolans organisation och undervisningssätt kunde inte möta upp mot elevernas behov. I denna studie tycktes inte faktorer hos eleven själv, såsom sociala förhållanden, kön, etnicitet eller föräldrars utbildningsnivå ha något samband med deras framgång eller misslyckande i skolan.

När det gäller att försöka förstå bakgrunden till avhopp från gymnasieskolan och risker för marginalisering i skolmiljön finns två olika förklaringsmodeller som brukar vara framträdande. I den ena modellen söks en förklaring hos individen själv. Marginalisering och misslyckande i skolan beror på individuella och sociala faktorer hos individen själv. Det är elevens begåvning, men också de val hon gör som påverkar utbildningsvägen och hur man klarar sin skolsituation. Faktorer som påverkar detta val är till exempel kön, etnicitet och social bakgrund. I det andra perspektivet är det skolan som system som är i fokus. I denna modell menar man att det är skolan

som ligger till grund för marginalisering. Hur väl eleverna lyckas beror inte på eleverna själva, utan avgörs av skolans organisation och värderingar och attityder hos de anställda inom skolan. Det är alltså skolan som misslyckas med undervisningen. Hellsten och Prieto (1998) menar att dessa modeller kan vara tydliggörande, men att de är mycket förenklade. Istället måste man se individen och skolan som delar som påverkar varandra och har betydelse för elevens framgång eller misslyckande inom skolsystemet. Hellsten och Prieto hänvisar till Murray och Beckne som menar att det finns ett samband mellan elever med olika social bakgrund och deras skolprestationer och uppnådda studieresultat. Skillnader mellan elever i fråga om förutsättningar och svårigheter är någonting som kan grundläggas redan tidigt i skolstarten och sedan följa med eleven vidare i skolgången. Skolans sätt att arbeta och möta elever med svårigheter får stor betydelse för den framtida skolsituationen (Hellsten & Prieto, 1998).

Enligt Valfärdsrådets rapport *"Fritt inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet"* (Åslund et al, 2006) så har gymnasieavhoppet ökat och en möjlig förklaring till detta kan vara att det yrkesförberedande gymnasiet blivit mer teoretiskt krävande samtidigt som ambitionen att få alla ungdomar genom gymnasieskolan ökat. I rapporten menar man att det finns en tydlig politisk målsättning med de åtgärder som riktar sig mot de ungdomar som ej påbörjat eller i förtid avslutat sina studier, som till exempel det kommunala uppföljningsansvaret. En politisk målsättning som syftar till att unga skall återvända till gymnasieskolan och avsluta sina studier. Även de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som riktar till unga under 20 år som "KUP", kommunala ungdomsprogrammet syftar till att få den unge att återgå till studier. I rapporten ifrågasätter författarna om detta är rätta vägen att gå för att få gruppen av unga som saknar gymnasieutbildning att lyckas på längre sikt.

5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

För att analysera vårt empiriska material har vi valt att utgå från Jahodas teori kring arbetets manifesta och latent funktioner samt Foucaults teorier kring makt, disciplin och normalisering. Vidare tar vi också upp begreppet marginalisering. I följande avsnitt har vi tänkt ge en närmare beskrivning av dessa teorier och begrepp.

5.1 Skolans manifesta och latent funktioner

Arbetslöshetsforskaren Marie Jahoda har i sina studier lanserat sin teori kring arbetets manifesta och latent funktioner. Dessa är främst till för att förklara arbetets olika funktioner. Vi anser dock att den kan vara användbar då även skolan kan ha flera betydelser för ungdomar. Jahoda menar att arbetet har två typer av funktioner, manifesta och latent. Den manifesta funktionen är den direkta rollen som arbetet fyller, det vill säga att vi får en inkomst. De latent funktionerna står för de sekundära funktionerna som innebär sysselsättning och att vi kommer utanför hemmet. Utöver detta menar Jahoda att arbetet ger struktur åt vår vakna tid, erfarenheter och kontakter med människor utanför den egna familjen, regelbunden aktivitet samt status och identitet. Jahodas teori har fått kritik för att den romantiserar arbetet och inte stämmer in med verkligheten då stora grupper med människor har ett arbete de inte trivs med. Studier har visat att arbetande ungdomar som har otillfredsställande arbeten inte mår bättre än en arbetslös ungdom (Rantakeisu, Starrin & Hagquist, 1996).

Vi menar även att skolan har en manifest och latent funktion. Skolans manifesta funktion är att ge en utbildning och färdigheter som ska göra en rustad att klara sig i samhället. Skolans latent funktioner är att det ger en sysselsättning, som ger en rutin och struktur på dagen. Men också ge den unge en känsla av samhörighet och gemenskap, att tillhöra något, samt ge möjligheter att träffa andra människor och lära sig att samarbeta. För en del elever kan också skolan vara förknippad med status och identitet, att kunna säga att man går på en viss skola.

På samma sätt som kritik riktats mot Jahoda för att hon romantiserar arbetet så behöver inte skolans latent funktioner vara någonting som upplevs av alla elever. Mår man psykiskt dåligt eller till exempel blir mobbad så kan skolan vara någonting som man vill ifrån. Det kan också

vara svårt att jämföra arbetets manifesta funktion, det vill säga löneinkomsten mot skolans där man får en utbildning. En viss utbildning behöver man, men den är inte av samma vikt för ens uppehälle som löneinkomsten är. Då en sådan behövs för att tillgodose ens basbehov såsom mat och hyra.

5.2 Foucaults begrepp diskurs, makt, normalisering och disciplinering

Sociologen Michel Foucault 1926-1984 har i sina teorier använt sig av begreppet diskurs. Med en diskurs menar Foucault en regelstyrd framställning av utsagor, begrepp, teser och teorier som tillsammans bidrar till hur man talar om och ser på ett visst kunskapsobjekt (Lindgren, 2003). Om man överför diskurs begreppet till skolans värld så kan vi i dagens samhälle se att det finns ganska tydliga föreställningar om skolan och utbildningens betydelse. Vikten av att barn och unga skall gå i skolan och tillägna sig en utbildning är någonting som är allmänt rådande i samhällsdebatten.

Två andra viktiga begrepp hos Foucault är makt och disciplinering. Foucault menar att makt inte är en resurs eller en förmåga som någon besitter. Makt har inte heller någon specifik form eller är något som enbart utgår från vissa institutioner, det är inte heller något som är primärt destruktivt eller negativt. Istället är makt någonting som finns i alla sociala formationer, och varje nätverk av relationer har sitt eget maktmönster och en relativ autonomi. Foucault använder sig även av begreppen biomakt och mikromakt. Med biomakt menas en makt som utövas på två plan; dels en disciplinering av individen och dels en reglering av befolkningen. Mikromakt är makt som riktas mot människor på ett socialt vardagsplan i konkreta situationer. Makten utövas inte genom till exempel lagar eller rättsliga principer utan genom andra tekniker såsom kontroll och normalisering (Lindgren, 2003).

Detta hänger samman med Foucaults tankar om det disciplinerade samhället, där normalisering och kontroll är två viktiga verktyg för att upprätthålla ett samhälle i balans och att få individen att passa in i den norm och system som råder i samhället. Det som kännetecknar den disciplinära makten är en hierarkisk översyn, till exempel i skolan är det lärarna och rektor som har översyn över eleverna samt den normaliserande åtgärden. Den hierarkiska översynen utsätter individerna för oavbruten kontroll. Det kan röra sig om en övervakning vid inlärandet av kunskaper i skolan.

Den normaliserande åtgärden kan komma som en övning eller som ett uteblivet straff eller belöning. Först har man relaterat handlingar till en norm sedan skiljer man ut individerna med normen som utgångspunkt, för att antingen höja upp eller flytta ned individen. Den normaliserande åtgärden kan komma i till exempel examensprocesser eller inspektion. Foucault menar dock att den disciplinerade makten inte enbart är negativ utan kan också vara en produktiv kraft i form av att det till exempel skapar användbara arbetare och det fostrade och skolade barnet. Målet för samhällets disciplin är att forma fogliga kroppar, dugliga individer som kan användas, utvecklas och omvandlas (Lindgren, 2003).

5.3 Marginalisering

Begreppet marginell har flera olika betydelser. Svedberg (1995) refererar i sin bok till ”The Oxford English Dictionary”. Där en definition som ges är; något som befinner sig vid utkanten eller gränsen. Vidare refererar Svedberg (1995) till ”Svenska Akademiens ordlista över svenska språket” där begreppet marginaliserad översätts som: förvisad till undanskymd plats, till exempel om arbetslösa.

Anledningen till varför vissa elever väljer att avbryta sina studier, är någonting som är mycket svår att besvara och som man inte kan ge några generella svar på. Då vi alla är unika individer som fattar beslut om våra liv utifrån vår egen vilja och livssituation. I denna del av teorikapitlet hade vi istället försökt att teckna en förklaring till hur olika faktorer i skolan och hos individen själv kan ha inverkan på beslutet att inte fullfölja sin gymnasieutbildning

En av skolans främsta uppgifter är att lära ut kunskaper som är nödvändiga för att vi skall kunna klara oss i samhället. Vi måste till exempel lära oss att läsa, skriva och räkna. Utöver detta har även skolan en socialiserande funktion. Det är i skolan som vi till stor del lär oss att samspela och samarbeta med andra och komma i tid. Beteenden som är nödvändiga att behärska för att vi ska kunna fungera i vårt dagliga liv. Detta kan för att använda sig av Jahodas begrepp sägas vara skolans direkta och manifesta funktion. Sociologen Robert Merton menade att skolan förutom sina manifesta funktioner även har dolda, latenta funktioner. Merton menade att skolan genom sitt sorterings- och betygssystem slussar in elever i olika sociala positioner som kan vara svåra att bryta sig ur. En indelning av eleverna där man antingen betraktas som duktig eller som en mer

stökig och resurskrävande elev (Repstad, 1998).

I rapporten *Gymnasieskola för alla... andra* (1998) görs en sammanfattning av studier som gjorts kring mekanismer som kan medverka till marginalisering i gymnasieskolan. En marginalisering som för vissa elever kan vara en bidragande faktor till att de väljer att avbryta sina gymnasiestudier. I rapporten menar man att vissa grupper av elever är överrepresenterade när det gäller risk för marginalisering i skolan, en grupp är de elever som redan tidigt haft svårigheter i sin skolgång. I rapporten förs olika spår fram som försöker att förklara hur skolan och skolans åtgärder kan bidra till att vissa elever marginaliseras. Ett av de spår som förs fram handlar om *normalitet*. Begreppet normalitet används här i den meningen att skolan oftast beskrivs som en form normalitetsmall. Skolan är anpassad efter "normala" elever och de elever som inte passar in i verksamheten av olika skäl betraktas som annorlunda och avvikande. Det kan vara en elev som av olika anledningar är i behov av extra stöd och hjälp i sin undervisning. Hellsten och Prieto (1998) hänvisar till Börjeson som menar att när en elev blivit definierad som en elev med "särskilda behov" detta oavsett om det är en medicinsk diagnos till exempel damp eller ADHD eller om det är skolans egen beteckning på att eleven inte passar in så, är denna definiering av eleven som avvikande någonting som tenderar att bli bestående. Hellsten och Prieto menar vidare att det som stämplar eleven som avvikande är inte behovet av hjälp utan det som leder till marginaliseringen är det avskiljande som sker, som innebär att en elevs behov ses som särskilda och skiljer sig från andra elevers normala behov. En elevs behov av extra stöd och hjälp ses som en egenskap och ett tillstånd, eleven ses som en person med särskilda behov. Detta gör att risken är stor att eleven längre fram fortsätter att betraktas och ser även sig själv som en person med just dessa problem. På detta sätt kan åtgärder som skolan sätter in medverka till att vissa elever blir marginaliserade och utskiljda från "normen" av elever. Hellsten och Prieto (1998) menar att inte bara elever kan marginaliseras utan också själva gymnasieprogrammen, då främst det individuella programmet men också de yrkesinriktade. Detta på så sätt att de yrkesinriktade programmen och IV-programmet ofta ligger avskiljda från de andra programmen, man har ofta egna lärare och egna lokaler. Men även studieinriktningen skiljer sig åt. IV-programmen riktar sig till de ungdomar som inte kommit in eller valt ett nationellt program, eller för de ungdomar som inte klarat ett nationellt program. Man har istället ett programmål att förbereda en övergång till ett nationellt program. På skolorna har IV-programmet ofta lägst status (Skolverket, 1996).

Man brukar tala om olika gymnasieprogramms skolvärde det vill säga att vissa program anses ha en högre status än andra.

6. PRESENTATION AV EMPIRI

Vi tänkte inleda med att ge en beskrivning av de olika förvaltningarna i Helsingborgs kommun som på olika sätt arbetar med ungdomar eller kommer i kontakt med ungdomar som avbrutit sina studier. Efter det följer en beskrivning av hur arbetsgången ser ut då en elev väljer att avbryta sina studier samt hur Helsingborgs kommun praktiskt arbetar med uppföljningsansvaret i dagsläget.

6.1 Helsingborgs kommun

I Helsingborgs kommun ligger inte beslutsområdena som rör staden under kommunstyrelsen och dess förvaltning utan istället har man en organisation som består av olika nämnder. Varje nämnd har tilldelats ansvar för olika intresseområden och har befogenheter inom sitt område. Till exempel så har Bildningsnämnden ansvaret för utbildning och så vidare. Politiker som kommuninvånarna valt sitter i de olika nämnderna. Flera nämnder har en egen förvaltning där tjänstemän arbetar såsom Bildningsnämnden (www.helsingborg.se).

6.1.1 Bildningsnämnden

Bildningsnämnden har det samlade ansvaret från skolbarnomsorg till gymnasieskola. I Helsingborg finns 17 gymnasieskolor. I förvaltningen arbetar ca 3800 anställda och ca 24 000 barn/elever finns inom de olika utbildnings- och omsorgsformerna (www.helsingborg.se). Inom Helsingborgs kommun är den praktiska tillämpningen av uppföljningsansvaret ålagt gymnasieintagningen.

6.1.2 Utvecklingsnämnden

Utvecklingsnämnden ansvarar för fyra områden. Dessa är arbetsmarknad, försörjning, integration och vuxenutbildning. Under delen arbetsmarknad finns Arbetscentrum. Arbetscentrum är en kommunal verksamhet med uppdrag från Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och flera av Helsingborgs stads olika nämnder. Inom Arbetscentrum finns verksamheter som riktar sig till

olika målgrupper. En av dessa är ungdomar, där de bland annat erbjuder kommunalt ungdomsprogram, KUP. KUP erbjuds till ungdomar mellan 17-20år, från och med 20års ålder får man delta i reguljära arbetsmarknadsåtgärder (www.helsingborg.se).

6.1.3 Socialförvaltningen

Socialförvaltningen ansvarar för frågor som ligger inom socialtjänstens ansvarsområde såsom förebyggande socialt arbete, familjerådgivning samt utredningar som rör barn och ungdomar (www.helsingborg.se). En ungdom blir aktuell på socialförvaltningen antingen genom en anmälan eller en ansökan från den unge själv eller familjen att man önskar stöd.

6.2 Det praktiska uppföljningsansvaret i Helsingborgs kommun

6.2.1 Skolans ansvar när en elev avbryter sina studier

När det gäller avhopp från gymnasieskolan så definieras det som ett avhopp både då en elev avbryter ett nationellt program och går in på ett IV-program eller när man helt avbryter sina studier. Då en elev avbryter ett nationellt program är det gymnasieskolans ansvar att istället försöka hitta en annan lösning, detta kan vara en praktikplats eller en individuell studieplan inom ramen för ett Individuellt program. En uppföljningselev för Bildningsnämnden blir det först om eleven avbryter ett nationellt program för att gå ut i arbete eller om en elev av olika anledningar väljer att avbryta ett IV-program.

Om personalen i skolan märker att en elev är i riskzonen för att avbryta sina studier, eller om de uppmärksammar andra problem som till exempel mycket frånvaro eller dåliga studieresultat. Så sammankallar personalen till ett möte med eleven och dennes föräldrar och annan berörd personal till exempel kurator och skolsköterska, där man tillsammans försöker att hitta en individuell lösning. Detta kan vara att man tar bort ett antal kurser eller förlänger hela skoltiden med en termin. Man försöker att nå fram till en individuell lösning som passar bäst för den enskilde eleven. Enligt våra intervjupersoner från skolan så anstränger de sig i stor omfattning för att hålla kvar eleven i skolan och att hitta alternativa lösningar under en lång tid. Detta då man anser att för de allra flesta eleverna så är det oftast det sämsta alternativet att avbryta sina studier. Eleven går då miste om en utbildning men det kan också innebära en ökad risk för att hamna i ett utanförskap om denne inte har någon annan färdig sysselsättning.

Om en elev byter program eller väljer att avbryta sina studier skickas den informationen till gymnasieintagningen. När en elev skrivs ut från skolan upphör den enskilda skolans ansvar och ansvaret flyttas istället över till gymnasieintagningen. En elev kan dock inte bara skrivas ut, utan skolan måste också skicka med dokumentation till gymnasieintagningen om vad för lösningar som prövats och hur man arbetat med eleven, varför eleven slutar och vad hon eller han tänkt göra istället. En av våra intervjupersoner vid gymnasieintagningen menar att det är så det är tänkt att fungera men att detta inte alltid sker i alla fall. Att man kan inte bara notera att en elev inte kommer och då skriva ut eleven, utan man ska alltid ha prövat olika åtgärder innan den skrivs ut. Denne menar vidare att det mycket handlar om personalen på skolan, deras inställning och attityd. Vissa är väldigt ambitiösa och arbetar elevcentrerat, medan andra bara kan se en stökig elev som de inte vet vad de ska göra med. Mycket beror på inställning och synsätt i förhållande till elever. När det gäller varför en elev väljer att avbryta sina studier menar våra intervjupersoner att det finns många olika förklaringar. Det kan vara skoltrötthet att man känner att man behöver en paus från skolan och vill göra någonting annat. Enligt våra intervjupersoner finns det ofta annan problematik med i bilden.

Vår intervjuperson inom socialtjänsten menar att det ofta kan finnas faktorer i den unges livssituation som gör att man inte klarar eller orkar fullfölja sin utbildning. Det kan vara familjefaktorer såsom avsaknad av stöd, vägledning, gränser och känslomässig värme. Brister som har funnits under en lång tid. En studie- och yrkesvägledare uttrycker detta på följande sätt:

”... Mycket handlar ju om hemma egentligen, det gör det. Eller att man har mycket med sig. Jag har inte många elever som det funkar jättebra där hemma och inte alls i skolan.”

Vår intervjuperson inom socialtjänsten menar vidare att det kan finnas frågeställningar hos den unge själv som gjort att man gett upp sin skolgång redan innan gymnasiet. Detta kan ha skett på grund av att man inte fått den hjälp man behövt från skolan. Det kan vara ungdomar som har särskilda svårigheter, men som skolan aldrig riktigt har utrett. Utan den unge har redan på ett tidigt stadium i grundskolan setts som en jobbig och besvärlig elev som man inte kunnat komma tillrätta med och man har då från skolans sida gett upp.

6.2.2 Bildningsnämndens uppföljningsansvar

Som tidigare nämnts blir en elev föremål för kommunens uppföljningsansvar om de i förtid avbryter sina studier. Uppföljningen har då ett ansvar att hålla sig uppdaterad om vad den unge har för sysselsättning istället. På gymnasieintagningens ansvar ligger också att försöka att hitta de ungdomar som inte påbörjat eller som inte finns inskrivna vid något gymnasieprogram. För att finna den gruppen arbetar man i dagsläget så att man i det första skedet gör intagningen till gymnasiet från de ansökningar man fått ifrån grundskolan. Sedan görs en placering av alla elever utifrån det program man sökt. Efter att detta är gjort finns ett antal elever kvar som inte finns inskrivna på någon skola eller verksamhet inom kommunen. Då gör man en ny körning mot befolkningsregistret och får sedan bocka av de elever som finns inskrivna i friskolor i andra kommuner, som har busskort, allt för att finna om de är inskrivna någon annanstans. När detta är gjort finns det fortfarande ett antal elever som man inte hittat inom åldersspannet 16-19 år, man skickar då en förfrågan till dessa att man inte kan hitta dem i någon verksamhet samt vilken sysselsättning de har. Våra intervjupersoner menar att ungdomar som de inte når kan gå i någon friskola, eller befinna sig utomlands och att de därför missat dem.

Våra intervjupersoner menar att man idag håller på att utarbeta former för hur kommunens uppföljningsansvar praktiskt ska organiseras. I och med att ett regimskifte har ägt rum inom Helsingborgs kommun så har man idag inga politiska riktlinjer och ramar för hur arbetet ska organiseras. I dagsläget vet man inte var man skall lägga nivån för uppföljningsansvaret, vad som är rimligt. Om det skall vara utskick några gånger om året, eller om man skall ha telefonkontakt. Våra intervjupersoner menar att det är nödvändigt att få en anvisning om vilken nivå ansvaret skall läggas på, då man annars kan arbeta hur mycket som helst och följa upp ungdomar varje dag. I dagsläget sträcker sig de insatser man har från gymnasieintagningen till att man gör en förfrågan och en inventering. För de ungdomar som direkt vill ha kontakt försöker man att hitta en väg ut mot någon gymnasieskola. Tar den unge själv kontakt så träffas man antingen på gymnasieintagningen eller så kan man hjälpa till att förmedla en kontakt direkt till en gymnasieskola.

Majoriteten av våra intervjupersoner menar att de insatser man erbjuder i första hand är tänkta att försöka motivera ungdomen att återvända till skolan och avsluta sin gymnasieutbildning. En av våra intervjupersoner på gymnasieintagningen menar att:

”Det primära är att ha en gymnasieutbildning. Så tror jag alla ser det. Har man inte det så är det den vägen man ska ta. Det är därför den här uppföljningsbiten ligger på Bildningsnämnden. Att det är skolan som gäller i första hand. Sen är det ju tyvärr så att det inte alltid är det som är mest lyckligt för dessa ungdomar.”

6.3 Tjänstemännens syn på uppföljningsansvaret

Samtliga av våra intervjupersoner anser att uppföljningsansvaret är någonting som behövs. Detta tycker man av olika anledningar men gemensamt menar man att det är viktigt att följa upp ungdomar som saknar sysselsättning för att förhindra utanförskap.

Våra intervjupersoner på gymnasieintagningen menar att många elever blivit glada när de blivit kontaktade, då många ungdomar inte vet var de ska vända sig till för att till exempel påbörja sina studier eller få hjälp med att hitta en praktikplats. Genom att de fått ett telefonnummer eller en e-mail adress så har det blivit lättare att få kontakt med någon som kan hjälpa till. De menar att man genom uppföljningsansvaret kan fånga upp elever som kanske inte själva tar initiativ till kontakt. En studie- och yrkesvägledare och vår intervjuperson inom socialtjänsten menar att uppföljningsansvaret är bra men att det praktiska ansvaret för uppföljningen borde fördelas på flera förvaltningar för ett gemensamt ansvar och samarbete.

Intervjupersonen på Arbetscentrum anser att uppföljningsansvaret är viktigt för att lokalisera och försöka fånga upp ungdomar som befinner sig utanför. Vidare menar denne att detta är någonting man bör ta tag i nu för att förhindra att antalet unga utanför ökar.

Verksamhetsansvarig för nystartad verksamhet menar att det är viktigt att följa upp ungdomar mellan 16-19år som inte har någon sysselsättning då samhället i allt större utsträckning ställer krav på att man bör ha utbildning. Denne menar att om man är i ett utanförskap så blir vägen svårare tillbaka, ju längre tid man är utanför. Därför är det viktigt att man försöker följa upp dessa ungdomar.

En studie- och yrkesvägledare menar att uppföljningsansvaret är viktigt men att insatser från skolans sida bör sättas in tidigare, redan i mellanstadiet om man uppmärksammar att en elev har svårigheter på olika sätt.

6.3.1 Tjänstemännens syn på varför ungdomar i gruppen 16-19år är viktiga att följa upp

En studie- och yrkesvägledare menar att det är viktigt att följa upp ungdomar i den åldersgruppen för det beteende man lär sig i ung ålder i sättet att närma sig jobb och utbildning hänger kvar länge, om det är ett felbeteende. Vidare anser denne att det kan göra så att man inte fungerar under en lång tid framöver och det är väldigt knäckande för självförtroendet. Det är viktigt att man får in eleverna i någon form av verksamhet att de bara inte går hemma. Även rent socialt är det viktigt, det ger en tillhörighet till något att kunna säga ”jag går på den och den skolan” och då är man en sådan person, det är viktigt för unga att kunna säga att man tillhör något.

Specialpedagogen menar att varje ungdom som inte gör någonting och som bara är hemma är ett potentiellt samhällsproblem och det är inte bara ett skolproblem utan ett samhällsproblem, därför att de riskerar att bli marginaliserade och bli ställda utanför arbetsmarknaden. Denne menar att det finns undantag i form av personer som har ett inbyggt ”födgeni” och som alltid klarar sig, men att den stora gruppen är en grupp som samhället kommer att få problem med och de kommer att få problem med samhället.

Vår intervjuperson inom socialtjänsten menar att alla människor mår väl av att finna en plats där man känner att man hör hemma, att man känner ett värde i sig. Att man inte blir utlämnad till ingenting. Att hitta en väg för att hjälpa en ungdom dit är någonting man hela tiden måste jobba mot och sträva efter. Man når kanske inte alltid dit men man måste alltid försöka hitta nya vägar att nå dit.

De två personer vi talat med på gymnasieintagningen menar att det är viktigt att följa upp ungdomar, för att alla som hamnar i någon form av utanförskap riskerar att bli dyrt för både individen och samhället. Även om man inte återgår till någon utbildning så är det en vinst för alla

bara att man får hjälp med planeringen att gå vidare i sitt liv. En av intervjupersonerna illustrerar det på följande sätt

”... Vi hittar inte alla och vi kommer inte lyckats med alla men varje elev man lyckats med tar man ju också undan från den här andra verkligheten...”

Verksamhetsansvarig menar att det värsta scenariot om man missar att följa upp ungdomar utanför kan liknas vid situationen i Paris för ett år sedan. Denne menar att det faktiskt har lite med saken att göra då människor som segregeras från samhället och som lever i utanförskap tillsist blir desperata. Han menar att det kan vara långsökt att dra paralleller till det som hände i Paris men det är ändå viktigt att hålla diskussionen levande då avståndet till ungdomarna ökar om man inte följer upp dem.

6.4 Gymnasieskolan

6.4.1 Finns det några risker med att avbryta sina gymnasiestudier enligt intervjupersonerna?

Samtliga av våra intervjupersoner menar att det kan finnas risker med att avbryta sina gymnasiestudier men det handlar mycket om varför eleven väljer att avbryta sina studier och om det finns en annan problematik med i bilden. De risker som våra intervjupersoner omnämner är att inte få en annan sysselsättning istället för studier och därmed riskera att hamna i ett utanförskap.

En av studie- och yrkesvägledarna menar att det mycket beror på varför man väljer att avbryta sina studier, om man till exempel avbryter sina studier sista året för att man fått ett arbete så har man en sysselsättning. Men om en 16årig IV-elev avbryter sina studier är det oftast allvarligare då de inte har någon annan sysselsättning.

Vår intervjuperson som arbetar som specialpedagog menar också att det är allvarligare om det är en elev som har ett uttalat riskbeteende. Denne menar att det är allvarligare då en sådan elev avbryter sina studier eftersom de då får mer tid till göra grejer alla tider på dygnet och från

skolans sida har de ingen möjlighet att fånga upp eleven. När man går i skolan är det en rutin och det är ett system man är inne i, när man droppar ut så har man inte det längre.

Vår intervjuperson på Socialtjänsten menar att riskerna just ligger i om man inte får någon annan sysselsättning istället för att gå i skolan. Får man inte någon annan sysselsättning ökar riskerna för att hamna i bristande rutiner, att man sover på dagarna och är uppe på nätterna och de man umgås med är andra som heller inte har någon sysselsättning. För ungdomar som har ett riskbeteende så kan riskerna öka för att hamna i svårigheter av olika slag.

En av studie- och yrkesvägledarna menar att för vissa kan det dock vara bra att avbryta sina studier och ta en paus ifrån skolan. För dem kan det snarare bli positivt att få en break från sina studier och kanske göra någonting annat under en period för att sedan återuppta sina studier.

6.4.2 Gymnasieutbildningens betydelse för tillträdet på arbetsmarknaden enligt intervjupersonerna

Vi ställde också en fråga till våra intervjupersoner om de anser att det kan försvåra tillträdet till arbetsmarknaden om man saknar en gymnasieutbildning. Samtliga av våra intervjupersoner betonar att det är viktigt att försöka fullfölja sin gymnasieutbildning. Men åsikten om vilken betydelse en fullföljd gymnasieutbildning har för inträdet på arbetsmarknaden skiljer något åt mellan olika intervjupersoner. En av våra intervjupersoner menar att en gymnasieutbildning är nödvändig för att komma in på arbetsmarknaden. Medan en annan av våra intervjupersoner menar att det inte är helt avgörande men att det underlättar att ha en fullföljd gymnasieutbildning, då det kan fungera som en första biljett in på arbetsmarknaden. Intervjupersonen på socialtjänsten menar istället att avsaknaden av en gymnasieutbildning istället kan bli som en form av stigma, då arbetsgivaren ifrågasätter varför man inte lyckats med sin utbildning. Specialpedagogen menar att avsaknaden av en fullföljd utbildning istället kan begränsa chanserna till vilken typ av arbete man kan få. Denne menar att på den nivån som många av de ungdomar den möter i skolan kommer att arbeta på, har inte en fullföljd utbildning någon avgörande betydelse. En av studie- och yrkesvägledarna säger att det har en betydelse men är inte avgörande, denne menar att man får hitta andra vägar. Vissa kanske ska studera och tar tag i det senare, en del hittar praktikplatser eller jobb på egen väg.

Majoriteten av våra intervjupersoner anser att man bör försöka hitta nya former för gymnasieskolan. För de som inte är studiemotiverade eller inte tycker om att läsa så måste man försöka hitta andra modeller till exempel lärlingsutbildningar, folkhögskola eller en praktikplats som man jobbar mot. Vår intervjuperson inom Socialtjänsten uttrycker det på följande sätt:

”... I en förlängning tror jag vi måste koppla in andra aktörer också, näringsliv och annat, att inte tvinga in alla i gymnasieskolan, vi har ju gjort det i flera år och sett att det inte fungerar. Det finns ju en grupp som det inte fungerar för. Gymnasieprogrammen och IV-programmet har ju sina resurser och de kan ju inte börja fixa ännu mer än vad de gör. Jag tror på individuella lösningar och att se på sysselsättning och utbildning på ett nytt sätt. Vi måste ställa oss frågan ”Vad är kunskap”? Visst måste man kunna läsa, räkna och skriva. Men det finns andra kunskaper också...”

7. ANALYS

Att inte ha en gymnasieutbildning kan enligt våra intervjupersoner inverka negativt på möjligheten att konkurrera på arbetsmarknaden. Men den största risken med att hoppa av sina gymnasiestudier i förtid tycks vara om den unge inte får någon annan sysselsättning. Då de menar att detta kan öka riskerna för att hamna i ett utanförskap, där den unge kan känna sig långt ifrån det ”etablerade” samhället. Den tidigare forskning som vi tagit del av och som presenteras i kapitel 4 tycks dock mer betona att riskerna ligger i försämrade chanser i konkurrensen på arbetsmarknaden. Eller att det begränsar den unges möjligheter i fråga om vilka jobb denne kan få. När det gäller unga som avbryter sina gymnasiestudier och risken för utanförskap, verkar det mycket handla om den unge själv och hur dennes livssituation ser ut i övrigt. Finns en annan problematik så kan den unge vara mer sårbar för att hamna i problematiskt utanförskap. Har man stöd hemifrån och ett kontaktnät så kan det vara lättare att finna en annan sysselsättning än skolan. En del ungdomar kan också välja att ta ett studieuppehåll utan att det behöver finnas någon annan problematik i bakgrunden. När det gäller avhopp från gymnasieskolan ger våra intervjupersoner olika förklaringar till det, men något som tycks vara framträdande är att mycket har att göra med dennes personliga situation och liv i övrigt. Detta är även något som framkommit i tidigare studier, bland annat i *”Arbetsmarknaden för personer som avbrutit sina*

gymnasiestudier” som vi tidigare tagit upp. I denna studie ser man att en av orsakerna till avhopp kan vara just personliga problem av olika slag.

Samtliga av våra intervjupersoner ser uppföljningsansvaret som någonting positivt och någonting som behövs. Många av dem ser risker för marginalisering och utanförskap om man inte lyckas att fånga upp unga utan sysselsättning. Vidare menar man att uppföljningsansvaret kan verka positivt för att försöka fånga upp unga som inte har den egna drivkraften eller motivationen att ta kontakt med olika myndigheter för vidare hjälp. Ur ett annat perspektiv frågar vi oss om uppföljningsansvaret också kan vara ett uttryck för en form av kontroll från samhällets sida. Att veta vad de unga har för sysselsättning och att försöka få in dem i någon slags verksamhet, då det ligger i samhällets intresse att förhindra att individer blir avvikare från systemet. Foucault talar om det disciplinerade samhället, där kontroll och normalisering är två viktiga begrepp för att få den duglige individen som passar in i samhället. Det finns en slags normativ tanke om att unga måste in i någon verksamhet och att det är problematiskt med unga som saknar sysselsättning. Under våra intervjuer har det framkommit att man i hög utsträckning anstränger sig för att hålla kvar eleven i skolan, genom att prova olika alternativa lösningar för att förhindra att eleven avbryter sina studier. Eftersom man anser att det ofta är det sämsta alternativet. Vi menar att detta på ett underläggande sätt också kan vara en form av kontroll. Genom att eleverna går i skolan så är de inne i ett system och man har uppsikt över dem. Frågan är om skolan alltid behöver vara det bästa alternativet för alla unga eller om det är ett uttryck för en samhällelig och politisk målsättning. En målsättning med tonvikt på utbildningslinjen och vikten av att ha en utbildning. Enligt Murray (1994) har Sverige under en lång tid dominerats av just denna linje och man har satsat mycket på utbildning. Detta är även någonting som tas upp i Välfärdsrådets rapport (2006) där författarna antyder att det finns en tydlig politisk målsättning med de åtgärder som riktar sig till de ungdomar som omfattas av uppföljningsansvaret, just att de ska återuppta sina studier.

Skolan omtalas som en plats som dels ger de unga kunskaper och verktyg för att klara sig vidare i livet, men också möjligheten att träffa andra jämnåriga och att komma utanför hemmet. Jahoda talar om arbetets manifesta och latent funktioner. Som vi tidigare nämnt anser vi att även skolan fyller fler funktioner för den unga. Utöver utbildning ger skolan också en rutin och struktur på dagen. Då en ungdom i förtid hoppar av sina gymnasiestudier och inte finner någon annan

sysselsättning, så finns inget längre som fyller den funktionen. Har man ingen meningsfull sysselsättning är det lätt att man hamnar i bristande rutiner, det kan bli svårare att få en struktur på dagarna. En av våra intervjupersoner menar att det är viktigt för ungdomar att känna en tillhörighet till någonting och att skolan kan vara någonting som ger det. För vissa ungdomar är det också förknippat med status att kunna säga att man går på en viss skola. En latent funktion som en sysselsättning ger är enligt Jahoda en regelbunden aktivitet och identitet. När en ungdom i förtid avbryter sina gymnasiestudier och inte får någon annan sysselsättning förlorar de den funktionen vilket kan vara nedbrytande. Då en elev inte fullföljer sina gymnasiestudier går de enligt våra intervjupersoner också miste om en utbildning vilket kan medföra svårigheter på arbetsmarknaden.

Som tidigare nämnts har skolan en socialiserande och fostrande funktion. Eleverna skall tillägna sig kunskaper som ska förbereda dem för deras vidare liv. Men också att bli goda och laglydiga medborgare som fungerar i samhället. Det finns en tydlig normativ syn på skolan, vilken funktion den bör ha och vilken typ av kunskap den bör lära ut till eleverna. En slags norm som är likadan för alla elever. Detta har både sina positiva och negativa sidor. Det positiva är att alla elever skall beredas samma möjligheter till en god utbildning och ges möjligheter till vidare studier. Det negativa är att detta också kan bli en norm, att alla elever tvingas att läsa samma ämnen trots att man valt en praktisk inriktning i gymnasieskolan. Något som också framkom i våra intervjuer var att många av våra intervjupersoner menar att man borde försöka att se gymnasieskolan på ett nytt sätt. Samt att försöka hitta nya former för hur undervisningen kan läggas upp och anpassas mer efter den enskilda individens behov. Detta är även någonting som vissa elever tycks efterlysa, vilket framkommer i rapporten *"Attityder till skolan, skolbildsundersökningen 1993/94"*. Där en av orsakerna till varför de intervjuade eleverna valt att avbryta sina studier i förtid var att de upplevde skolan som alltför likbent och att eleverna själva inte hade något inflytande över undervisningen, till exempel studietakt och liknande.

I skolans uppbyggnad finns också en syn på vad som är bra eller dåligt skolbeteende. Normen är att man skall sköta sina studier, få bra betyg och så vidare. Det elever som uppfyller detta beteende flyttas uppåt i hierarkin, medan elever som inte klarar detta av olika anledningar flyttas ned och skiljs ut från "normen" av hur en elev bör vara. I skolan finns disciplin och kontroll i

form av betygssystemet men det finns också krav på att komma i tid, att kunna uppföra sig och umgås med andra och så vidare. Detta i syfte att fostra och skola den unge så den kan möta samhällets krav. Merton menade att skolans betygssystem latent också fungerar som en slags "sorterare" som slussar in elever i olika sociala positioneringar där man antingen betraktas som duktig, eller mindre duktig och stökig. Merton menar att denna gruppering kan vara svår att bryta sig ur.

Marginalitet kan förekomma på olika nivåer i samhället. Det är någonting som kan finnas i skolan där olika mekanismer i skolsystemet i samspel med faktorer hos individen själv kan medverka till att en elev kan hamna i en marginaliserad position.

Att en elev betraktas som bråkig eller annorlunda är något som kan grundläggas tidigt och sedan följa med vidare i skolgången. Enligt vår intervjuperson från socialtjänsten kan en elev ha särskilda svårigheter till exempel ett funktionshinder. Dock kan det vara något som aldrig utretts från skolans sida, utan eleven har på ett tidigt stadium betraktas som en besvärlig, jobbig elev och man har från skolans sida gett upp. Har detta följt med under en längre tid kan också eleven börja betrakta sig som avvikande och agera därefter. Detta kan medföra att den unge själv gett upp sin skolgång redan innan gymnasiet. En elev kan på så sätt befinna sig i en marginaliserad position redan när de kommer till gymnasiet där marginaliseringen befästs och fortsätter. Sålunda kan det finnas processer i skolan som bidrar till att vissa elever skiljs ut och marginaliseras vilket i en förlängning kan vara en bidragande orsak till att en elev väljer att avbryta sina studier. Men det är också viktigt att titta på individen själv och dennes livssituation. Då skolan och individen är delar i ett system som påverkar varandra. Vilket även Hellsten och Prieto menar i sin rapport som vi tidigare omnämmt.

8. SLUTDISKUSSION

När vi inledde vår undersökning var vi intresserade av att se hur man från tjänstemännens sida ser på det kommunala uppföljningsansvaret, och avhopp från gymnasieskolan samt om man ser några eventuella konsekvenser med detta. Vi trodde till en början att våra intervjupersoner främst skulle framhålla att de största riskerna med att i förtid avbryta sina studier var att det kraftigt skulle försämra chanserna för den unge på arbetsmarknaden. Istället betonades riskerna för ett utanförskap om den unge inte får någon annan sysselsättning. Här spelar det också in vem den unge är och hur dennes livssituation ser ut samt orsakerna till varför den unge vill avbryta sina studier. Då det tycks vara så att ungdomar som har en övrig problematik kan löpa en högre risk att hamna i ett problematiskt utanförskap.

Gymnasieskolan är en frivillig skolform, men under vårt arbete med denna uppsats har vi alltmer börjat ställa oss frågan om den egentligen är det. För ungdomar som avbryter sina gymnasiestudier finns inte så många alternativ. De insatser som kommunen erbjuder syftar till att den unga på något sätt skall återuppta sina studier. Om man vill ha en praktikplats så kan det erbjudas men det blir då inom ramen för ett IV-program. På arbetsförmedlingen finns inte heller något, då man där har en 20-års gräns för ett deltagande i reguljära arbetsmarknadsåtgärder. I det kommunala uppföljningsansvarets lagtext står att kommunen skall erbjuda lämpliga individuella åtgärder. I dagsläget tycks det inte finns så många individuella lösningar som inte på något sätt innefattar en återgång till skolan. Detta trots att man vet att det inte alltid är det som är bäst för alla elever, vilket även några av våra intervjupersoner menade. Om en elev är skoltrött eller av andra anledningar inte vill fortsätta i skolan, är det då rätt att de ska återgå till skolan där de misslyckats en gång? I dagens läge finns som tidigare nämnts inte så många olika alternativ förutom gymnasieskolan. Vi undrar om detta kan hänga samman med en slags samhällelig syn och en politisk målsättning att gymnasieskolan och att avsluta sina studier är det bästa alternativet för alla unga. Eller om det också ses som ett sätt att hålla ner arbetslösheten i den gruppen av unga.

Författarna till Valfördrådet rapport *”Fritt inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet”* menar att en möjlig orsak till att gymnasieavhoppet ökat är de yrkesförberedande blivit mer teoretiskt krävande. Som det ser ut idag så skall alla elever läsa samma kärnämnen

oavsett inriktning på program. Tanken med detta är att alla elever ska beredas samma möjligheter för vidare studier på högskola och universitet, denna intention är ju god. Men för de elever som valt ett rent yrkesförberedande program, till exempel fordonsprogrammet är det då rätt att de ska behöva läsa samma ämnen som på ett studieförberedande program och riskera att misslyckas med något ämne. Då man kanske aldrig haft några tankar på att läsa vidare utan istället bara vill ha ett arbete efter avslutad gymnasieutbildning. Vi menar att man kanske borde tänka mer kring nödvändigheten av vissa ämnen. Ska man behöva läsa matte och riskera att misslyckas med detta trots att man inte kommer att behöva det i sitt framtida arbete. Självfallet måste varje elev ha tillräckliga baskunskaper i kärnämnen, men ibland kanske det kan räcka att man till exempel har matten från årskurs nio.

Det kommunala uppföljningsansvaret kan också ses som en åtgärd som riktar sig till unga mellan 16-19 år som inte går i skolan. En huvudsaklig frågeställning vi hade var om detta är något som behövs och varför det ska finnas. Då gymnasieskolan trots allt är en frivillig skolform. Ska då ungdomar inte få vara fria om de väljer att avbryta sina studier eller att inte gå i gymnasiet. Behöver kommunen hålla uppsikt över dem? Dessa argument till trots anser vi att uppföljningsansvaret är någonting som behövs. Det är viktigt att försöka att hålla sig informerad om vad ungdomar har för sysselsättning om de inte finns inskrivna i någon gymnasieskola. Som vi tidigare nämnt behöver inte alla unga som inte går i skolan befinna sig i ett utanförskap, utan det kan vara så att man hittat ett arbete eller åkt utomlands för att studera eller arbete. Men för de ungdomar som befinner sig i en riskzon för ett utanförskap eller redan är där är det viktigt att man försöker att hitta och fånga upp dem. Vi menar att ett uppföljningsansvar behövs då situationen för unga på arbetsmarknaden inte är helt lätt, som vi tidigare nämnt har arbetsmarknaden genomgått förändringar och många enklare arbeten utan krav på utbildning har försvunnit. Att ha ett kontaktnät är något som kan underlätta chanserna att få ett arbete. Har man inte det eller en gymnasieutbildning kan det vara svårt att få i en fot på arbetsmarknaden eller finna en annan sysselsättning. Vi anser därför att det är viktigt att kommunen försöker att följa upp de unga som inte går i gymnasieskolan, främst kanske för de unga som inte har en egen drivkraft eller motivation att hitta en sysselsättning.

Återinförandet av kommunens uppföljningsansvar skedde för 1,5 år sen. Varje kommun har idag stora friheter att själva bestämma hur uppföljningsansvaret ska se ut och vilken/vilka förvaltningar som ska ha det praktiska ansvaret. I Helsingborgs kommun finns idag ingen tydlig handlingsplan för hur arbetet skall se ut och på vilken nivå det ska ligga. Våra intervjupersoner från gymnasieintagningen menar att de vet vad de vill fylla ansvaret med, men att de väntar politiska riktlinjer som skall sätta ramarna för arbetet. Då ett regimskifte ägt rum menar de att man måste invänta direktiv. Vi undrar dock om detta kan vara den enda orsaken då det inte skett några förändringar på det 1,5 år sen ansvaret skärptes. Vi återinförandet av lagen var det ett socialdemokratiskt styre, hade man då inga direktiv för hur ansvaret skulle se ut? En möjlig förklaring kanske kan vara att detta inte är någonting som tidigare haft någon hög prioritet eller funnits högt på den politiska och kommunala agendan. Som vi tidigare tagit upp, så kan vi endast ge en beskrivning om hur det ser ut i Helsingborgs kommun. I en annan kommun kanske uppföljningsansvaret ser annorlunda ut, mycket nog beroende på ekonomi och prioritet. Förändringar är dock på gång i kommunen med en nystartad verksamhet som vänder sig till unga utanför mellan 16-24 år och som är tänkt att underlätta för den unge.

En av skolans uppgifter är som vi tidigare diskuterat att ge en utbildning och ge vidare färdigheter för livet. Detta har varit skolans främsta mål, ända sedan införandet. Skolan har utvecklats på många sätt, men kan på andra sätt sägas vara konservativ. Det finns ett tydligt mål och syn på hur en elev bör vara och vad man ska lära sig, en form av mall. Elever som av olika anledningar inte passar in i normen riskerar att trängas ut i marginalen och ut ur skolsystemet. Under vårt arbete med uppsatsen har vi alltmer börjat fundera på om den svenska gymnasieskolan är alltför likriktad och inrutad, alla elever ska igenom samma system. Flertalet av våra intervjupersoner efterlyser en reformation av gymnasieskolan, där man kan anknyta och anpassa undervisningen utifrån den enskilda elevens behov och intressen. En utveckling och satsning på de yrkesinriktade programmen för de elever som inte är studiemotiverade och nya former för hur undervisningen praktiskt kan se ut. För oss har det blivit alltmer tydligt att gymnasieskolan inte fungerar för alla och att man därför borde försöka hitta flera alternativ till de klassiska undervisningsformerna. Vi skulle vilja avsluta med ett citat från en av våra intervjupersoner från skolan.

”Svenska gymnasieskolan har aldrig vart eller kommer aldrig att bli för alla”

9. REFERENSLISTA

9.1 Litteratur

Arbetsmarknadsstyrelsen (2003) *Arbetsmarknaden för personer som avbrutit sina gymnasiestudier*. URA 2003:8,AMS, Stockholm.

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Hellsten, Jan Olof & Prieto Héctor Pérez (1998) *Gymnasieskola för alla – andra. En studie om marginalisering och utslagning i gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.

Helsingborgs Navigatorcentrum (2006) ”*Vägen vidare för dig mellan 16-24år*”.

Johannessen, Asbjorn & Tufte, Per Arne (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber AB.

Lindgren, Sven-Åke (2003) ”Michel Foucault och sanningens historia”. I Per Månson (red): *Moderna Samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Prisma.

Lundahl, Lisbeth (2000) ”Nittioalets strategier för unga i skarven mellan skola och arbete”. I Jonas Olofsson & Ingela Schånberg (red.): *Yrkesutbildningen igår och idag – om tillväxt, välfärd och kön*. Lund: Studentlitteratur.

Murray, Åsa (1994) *Ungdomar utan gymnasieskola. En uppföljningsstudie från 13 till 24 års ålder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Olofsson, Jonas (2006) *Stability or change in the Swedish Labour Market Regime?* Working-paper serien 2006:3. Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Rantakeisu, Ulla & Starrin, Bengt & Hagquist, Curt (1996) *Ungdomsarbetslöshet- vardagsliv och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Regeringens proposition 2004/05:2 *Makt att bestämma – rätt till välfärd*.
Utbildningsdepartementet.

Repstad, Pål (1998) *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund:
Studentlitteratur.

Skolverket (1995) *Studieavbrott och mindre studiekurs i gymnasieskolan*. Skolverkets rapport nr
85. Stockholm: Liber Distribution

Skolverket (1995) *Attityder till skolan, skolbilsundersökningen 1993/94*. Skolverkets rapport nr
72. Liber Distribution

Skolverket (2006) *Information om icke skolpliktiga ungdomar - det kommunala
uppföljningsansvaret*.

Stockholm Stad (2005) *Navigatorcentrum – en vision om innanförskap*. Statsledningskontoret.
Stockholm stad.

SOU 2000:3 *Välfärd vid vägsäl*. Delbetänkande från Kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm:
Fritzes offentliga publikationer.

SOU 2001:53 *Välfärd och arbete i arbetslöshetens årtionde*. Antologi från Kommittén
Välfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

SOU 2003:92 *Unga utanför. Slutbetänkande av Utredning om unga utanför*. Stockholm: Fritzes
offentliga publikationer.

Svedberg, Lars (1995) *Marginalitet*. Lund: Studentlitteratur.

Thurén, Torsten (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber förlag.

Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Åslund, Olof, Erikson, Robert, Nordström Skans, Oskar, Sjögren, Anna (2006) *Fritt inträde? – Ungdomars och invandrades väg till första arbetet*. Stockholm: SNS Förlag.

Åslund, Cecilia (2006) *Underprestation i skolan. En deskriptiv analys av underpresterande elevers situation*. Centrum för Klinisk Forskning, Uppsala Universitet, Centrallasarettet Västerås.

9.2 Lagstiftning

SFS 1985:1100. Skollagen. Stockholm: Riksdagen

9.3 Internet

Helsingborgs hemsida 061213

<http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?id=3861>

Helsingborgs hemsida 061213

<http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?id=602>

Helsingborgs hemsida 061213

<http://www.helsingborg.se/templates/SubMain.aspx?id=3909>

Helsingborgs hemsida 061213

<http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?id=606>

Skolverkets hemsida 061217

<http://www.skolverket.se/content/1/c4/08/42/gymnasieskola.pdf>

Dagens Nyheters hemsida 061102

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=582012>

10. BILAGOR

10.1 Intervjuguide (Bilaga 1)

Allmänt

- Hur länge har du jobbat?
- Vilka är dina huvudsakliga arbetsuppgifter?
- Vilka program finns på skolan?

Skolans roll gällande avhopp

- Har skolan några speciella arbetsmetoder för att fånga upp ungdomar som är i riskzonen att avbryta sina studier?
- Har ni någon skyldighet att rapportera ifall en ungdom avbryter sina studier och i så fall till vem?
- Hur ser gången ut när en ungdom väljer att avbryta sina studier? Vad händer sen?
- Kan du se några problem med att avbryta sina studier i förtid?
- Vad tror du att det beror på att ungdomar väljer att avbryta sina studier?

Synen på det kommunala uppföljningsansvaret

- Känner du till det kommunala uppföljningsansvaret när det gäller ungdomar som avbryter sina gymnasiestudier?
- Är detta någonting du kommer i kontakt med? I så fall på vilket sätt?
- Finns det något samarbete mellan skolan och andra aktörer inom kommunen när det gäller det kommunala uppföljningsansvaret?
- Anser du att ansvarsfördelningen mellan olika enheter i kommunen är rimlig eller läggs för stor del på skolan?
- Har dina arbetsuppgifter förändrats på något sätt sedan 1 juli, 2005 då lagskärpningen tillkom? I så fall på vilket sätt?
- Anser du att det kommunala uppföljningsansvaret är någonting som behövs? I så fall varför?
- Kan du se några skäl till att just denna ungdomsgrupp (16-19år) är viktig att följa upp?

- Tror du att det har någon betydelse om man har en ofullständig gymnasieutbildning vid inträdet på arbetsmarknaden?

Synen på åtgärder/arbetsmarknaden

- Vad ska åtgärderna leda till? Återgång till studier eller hitta ett arbete?
- Vilken syn ligger till grund för det?
- Tror du att det har någon betydelse om man har en ofullständig gymnasieutbildning vid inträdet på arbetsmarknaden?
- Anser du att arbetsmarknaden har förändrats med högre krav för ungdomar?

Funktion

- Vilket uppdrag har ni?
- Vilken åldersgrupp kommer ni i kontakt med?
- Vilka åtgärder finns för ungdomar som inte går i gymnasieskolan eller har någon annan sysselsättning? Och vad är syftet med dessa?
- Av vilken anledning hamnar ungdomarna hos er?

Frågor som ställdes enbart till gymnasieintagningen

- Hur ser samarbetet ut mellan gymnasieintagningen och gymnasieskolan när en ungdom väljer att avbryta sina studier?
 - Hur jobbar ni med dem sedan steg för steg?
 - Har du statistik hur många som avbryter sina gymnasiestudier i Helsingborgs kommun?
 - Kan man säga någonting om vilka ungdomar det är som kommer i kontakt med dig?
 - Har ni en handlingsplan för hur uppföljningen skall ske? Samt hur ofta den ska ske?
 - Vilka metoder används för att hitta de ungdomar som inte går i gymnasieskolan?
-
- Har du något övrigt att tillägga?